

El mar com a paisatge pedagògic: Freinet, el moviment Batec, i els 'cursillos de selección profesional' a l'Escola Normal de Lleida

Meritxell Simon-Martin*

Glòria Jové Monclús**

Felip Niubó Gassol***

Resum

La proposta pedagògica de Célestin Freinet (1896-1966) entrellaça una sèrie de pràctiques didàctiques que van tenir molta repercussió entre mestres lleidatans/es perquè, entre d'altres raons, en el seu context d'escola rural, havien de fer front a la manca de recursos materials. Aquestes tècniques freinetistes van ser introduïdes a l'Estat espanyol, en gran mesura, des de la província de Lleida, de la mà de Jesús Sanz Poch, d'Herminio Almendros i del moviment de renovació pedagògica Batec. Aquest article estudia la pedagogia freinetista en l'àmbit de la formació i selecció de mestres. L'any 1931, el Govern provisional de la República va dissenyar un nou format d'oposicions al magisteri: els «cursillos de selección profesional». L'article examina la presència de principis pedagògics freinetistes en la materialització dels «cursillos» a l'Escola Normal de Lleida per mitjà de la temàtica del mar com a paisatge pedagògic i ho fa en diàleg amb les pràctiques didàctiques del mestre batequista Patricio Redondo (1886-1967).

Paraules clau

Freinet, moviment Batec, cursillos de selección profesional, Jesús Sanz Poch, Herminio Almendros, Patricio Redondo, José de Tapia, Alejandro Tarragó

Recepció original: 15 de febrer de 2024

Acceptació: 22 de març de 2024

Publicació: 30 de juny de 2024

-
- (*) Meritxell Simón Martín és investigadora Ramón y Cajal al Departament de Ciències de l'Educació, a la Facultat d'Educació, Psicologia i Treball Social de la Universitat de Lleida. Les seves àrees d'interès de recerca es troben a la cruïlla de la història de l'educació, la història de les dones i el gènere, la història britànica/transnacional, els estudis culturals, l'anàlisi narrativa i els estudis epistolars. És coeditora de *History of Education Researcher* (History of Education Society UK) i membre del consell editorial de l'*European Journal of Life Writing* (International Auto/Biography Association). Actualment és IP del projecte I+D+i: «Los cursillos de selección profesional (1931-1936): un estudio comparativo, desde una perspectiva de género, de la formación de maestros/as durante la Segunda República» (PID2022-138056NA-I00). ORCID: 0000-0002-9486-3020. Adreça electrònica: meritxell.simon@udl.cat
- (**) Glòria Jové Monclús és mestra, pedagoga i doctora en Ciències de la Educació. Professora del Departament de Ciències de l'Educació a la Facultat d'Educació, Psicologia i Treball Social de la Universitat de Lleida. És membre del grup de recerca consolidat per la Generalitat de Catalunya DIDPATRI («Didàctica del Patrimoni, Museografia comprensiva i Noves tecnologies») i dirigeix el grup d'innovació i docència «Espai híbrid» en el que s'exploren les possibles relacions entre arts, patrimoni, territori, educació i formació docent. Actualment forma part de l'equip d'investigació del projecte I+D+i: «Los cursillos de selección profesional (1931-1936): un estudio comparativo, desde una perspectiva de género, de la formación de maestros/as durante la Segunda República» (PID2022-138056NA-I00). ORCID: 0000-0003-3750-861X. Adreça electrònica: gloria.jove@udl.cat
- (***) Felip Niubó Gassol és historiador local i membre de l'Associació L'Afany de Puigverd de Lleida. Ha realitzat una tasca de creació d'un arxiu en relació a Patricio Redondo, mestre que formava part del moviment Batec i que va impulsar les metodologies i tècniques Freinet a les terres de Lleida. És autor de la publicació «Patricio Redondo i les noves escoles de Puigverd», *Shikar*, núm. 9, 2022, p. 125-134. ORCID: 0009-0006-5508-9243. Adreça electrònica: felipesku87@hotmail.com

Introducció

L'essència de la proposta educativa del pedagog francès Célestin Freinet (1896-1966) consistia en crear les condicions per tal que la veu dels infants emergís en diàleg amb el seu entorn i es generessin aprenentatges a partir d'elles, a fi de construir una nova escola i una nova ciutadania¹. La seva pràctica educativa pretenia desenvolupar la capacitat creadora dels/de les alumnes, de manera que opinessin, discutissin, experimentessin, i investiguessin amb un esperit crític envers la realitat, amb l'objectiu de fomentar la transformació social. El projecte didàctico-pedagògic de Freinet s'inscriu dintre dels eixos que caracteritzen l'anomenada «escola activa», un principi pedagògic central del moviment de l'Escola Nova. El pedagog suís Adolphe Ferrière, professor de l'Institut Jean Jacques Rousseau de Ginebra, en el seu text «30 points de l'Ecole Nouvelle», definia l'Escola Nova com aquella que proporcionava un context educatiu que permetés a l'infant adquirir una educació intel·lectual, pràctica, cultural, artística, i emocional que fomentés el seu esperit crític; una educació mixta i aconfessional que estigués en connexió amb la natura i el patrimoni, i es basés en l'experiència, les activitats lliures, la creativitat, el treball individual i en equip, i fos estimulada per excursions, campaments, i viatges. El principi d'escola activa representava aquella pràctica educativa en la que l'alumne entra en acció, investiga, processa els coneixements que adquireix i es responsabilitza del seu propi procés d'aprenentatge (Ferrière, 1922).

Com a membre de l'Escola Nova i en línia amb el principi d'escola activa, en el marc de la seva Escola Moderna (Freinet, 1946; Freinet, 1956), Freinet va concretar recursos didàctics que van tenir molta repercussió entre els/les educadors/es innovadors/es europeus/es de l'època, com per exemple, el text i el dibuix lliures (Freinet, 1967; Freinet, 1972; Freinet, 1978), el diari escolar (Freinet, 1967a; Freinet, 1977), la impremta escolar (Freinet, 1927; Balesse i Freinet, 1961; Freinet, 1967a; Balesse & Freinet, 1973; Freinet, 1977), i la correspondència interescolar (Freinet, 1967a; Freinet, 1977), tècniques que s'aplicaven sovint entrelaçades (Freinet, 1968-1969; Alcobé Biosca, 1977; Alcobé Biosca, 1979; Zurriaga, 1979; Zurriaga, 1979a; Alcobé Biosca, 1981; Alcobé Biosca, 1982; Palou i Rubio, 2003; Hernández Huerta, 2005; Hernández Díaz i Hernández Huerta, 2007; Gertrudix, 2008; Imbernon, 2010; Hernández Díaz, 2012; Hernández Huerta, 2012; Fundació Càtedra Enric Soler i Godes, 2012; Jové, 2015; Ramos, 2015).

En el marc de la seva *pedagogia natural i popular*, és a dir, partint de la subjectivitat de l'infant i en diàleg amb el seu entorn, el text lliure i el dibuix lliure consistien en donar als/a les nens/es la possibilitat que escrivissin redaccions i pintessin dibuixos sobre temàtiques que triessin ells/elles mateixos/es, de forma autònoma, i que expressessin les sensacions i emocions que volguessin compartir amb els/les seus/seves lectors/es i espectadors/es, reflectint així el seu entorn, la seva realitat personal, les seves inquietuds, el seu estat d'ànim, la seva creativitat i la seva maduresa cognitiva i personal. En paraules del propi Freinet: «La esencia de este método consiste en partir, no del deseo, del pensamiento o del orden adultos, sino de los verdaderos intereses de los niños» (Freinet, 1977, p. 41).

(1) Les autores agraeixen a Carme Agulló, professora titular de Teoria i Història a la Universitat de València, les seves precisions i suggeriments.

En el cas del text lliure, la lectura dels escrits a classe permetia el treball lingüístic, col·lectiu i dialògic, que sorgia dels interessos personals dels aprenents, expressats a les redaccions. Els temes triats podien, a més a més, donar peu a l'estudi de temàtiques curriculars que hi estiguessin relacionades, així com a la realització de noves indagacions d'aprenentatge per part de l'alumnat. Amb el text lliure (i, també amb el dibuix lliure), el mestre aconseguia convertir les produccions dels/de les alumnes en material didàctic de contingut curricular, situant l'infant al centre de l'activitat escolar. En efecte, Freinet advocava per prescindir dels llibres de text, en favor de «llibres» creats pels/per les propis/es nens/es. Aquests reflectien «la expresión original del espíritu rico y emprendedor de los niños» (Freinet, 1977, p. 49) així com «el aspecto original de la vida del pueblo vista por los niños» (Freinet, 1977, p. 120, èmfasi nostre). En última instància, segons Freinet, aquesta originalitat feia que les produccions dels estudiants fossin «obres» i no «deures»:

Si la redacción no tiene otro objetivo más que las correcciones y la nota que le adjudicáis, si estáis convencidos de que el niño no puede crear ni pensar por sí mismo y sólo puede alimentarse de vuestra riqueza, obtendréis de él «deberes», pero nunca «obras» capaces de poner de manifiesto una personalidad. (Freinet, 1977, p. 20)

En el marc de la seva pedagogia cooperativa, els textos i els dibuixos lliures, o una selecció d'aquests votada per l'alumnat, s'agrupaven en forma de quadern/diari/revista escolar/llibre de vida,² manuscrit o, sovint, en forma de quartilla impresa, realitzats pels/per les propis/es alumnes, amb impremtes manuals. Segons el definia Freinet:

El diario escolar método Freinet es una recopilación de los textos libres realizados e impresos día a día según la técnica Freinet y agrupados a final de mes con una cubierta especial para los abonados y corresponsales. [...] El texto libre escogido mediante el voto a mano alzada es revisado colectivamente, tanto en lo que concierne a la veracidad del contenido como a su forma sintáctica, gramatical y ortográfica. La obra que se entrega a los pequeños impresores es el resultado de nuestro método natural de trabajo que respeta el pensamiento infantil, pero que al mismo tiempo aporta de nuestra parte la ayuda técnica, esperando que el niño esté en condiciones de volar con sus propias alas y proporcionarnos textos y poemas que nuestra intervención no hace más que encauzar. [...] Incluso en las escuelas que no poseen ningún medio de poligrafía, podéis confeccionar un embrión de diario que sea un primer paso en la nueva vía. Cuando el texto se escribe en la pizarra, el niño lo copia, no en su cuaderno de clase, sino en una hoja tamaño quartilla. Él mismo puede obtener dos o tres copias a la vez empleando bolígrafo y papel carbón. Una de estas hojas se quedará en el libro de la vida del niño; y otra será destinada a los corresponsales e integrada con este fin en el diario escolar. Si tenéis veinte alumnos que escriben normalmente, obtendréis, de esta forma, aparte de las páginas personales, veinte páginas de cada texto para el diario escolar. [...] Al final de mes, colocáis las páginas así reproducidas bajo una cubierta especial ilustrada. El diario estará listo para partir. Circulará por el pueblo y servirá de intercambio con los corresponsales. (Freinet, 1977, p. 19, 22, 24-25)

La creació d'aquests diaris escolars implicava una sèrie de competències: la creació literària i artística, la correcció lingüística i el poliment estètic, la composició tipogràfica, la impressió i l'enquadernació. Tal i com explicava Freinet: «Están todos los escalones: escritura, revisión, composición, ilustración, disposición en la prensa, entintado, tirada, compaginación, grapado» (Freinet, 1977, p. 33). Amb la impremta escolar, Freinet pretenia modernitzar l'ensenyament a través d'un mitjà de comunicació popular i assequible i contribuir, a través d'aquest, a la producció cultural per part dels infants i a la seva socialització fora de l'escola. Tot, en el marc d'una activitat que implicava treball individual així com col·laboració, cooperació i solidaritat: «El diario escolar es un trabajo de equipo que prepara para la cooperación social de los niños» (Freinet, 1977, p. 118).

(2) D'ara endavant, «Diari escolar». Cf. Hernández Díaz (2012).

Aquests diaris escolars, que il·lustraven la polifonia de veus de l'alumnat al si d'una mateixa classe, es compartien amb alumnes d'altres escoles per mitjà de la correspondència interescolar: individual (un/a nen/a s'intercanviava cartes amb un/a altre/a) i col·lectiva (una classe s'intercanviava cartes amb una altra). Reflex de la seva pedagogia natural, popular i cooperativa, aquesta correspondència interescolar, que incloïa no només el text epistolar sinó també objectes (el propi diari escolar, curiositats locals), tenien lloc entre entorns i contextos diferents, inclòs a nivell internacional. Aquesta audiència i aquesta diferència actuaven com a incentius d'un aprenentatge dialògic:

La expresión libre del niño se socializa automáticamente por la motivación promovida por el diario escolar y la correspondencia. A partir de ese momento, el niño no escribe solamente aquello que le interesa a él; sino que escribe aquello que, en sus pensamientos, en sus observaciones, sus sentimientos y sus actos puede atraer la atención de sus compañeros en primer término y sus correspondientes después. (Freinet, 1977, p. 20, 22)

Aquests intercanvis epistolars permetien, mitjançant l'auto-reflexió, el desenvolupament de llaços afectius, la comparació d'experiències i l'aprenentatge a partir de l'alteritat. En efecte, tal i com explica el mateix Freinet, la dimensió dialògica de l'intercanvi escolar estimula l'aprenentatge:

Nuestros diarios escolares no pretenden en absoluto hacer demostraciones o promover encuestas. Aportan simplemente elementos de la vida, traducidos en páginas vivas. La experiencia prueba que niños y adultos aprecian en gran medida esta concepción. Las reacciones de los lectores adultos, las cartas críticas y las peticiones de los correspondientes son un estimulante permanente para dar a nuestros trabajos una motivación que actúe a modo de fermento de nuestros progresos y de las superaciones que los alumnos necesitan. (Freinet, 1977, p. 43-44)

En última instància, tan el diari escolar (manuscrit o imprès) com la correspondència interescolar permetien perpetuar no només l'aprenentatge curricular i de vida dels/de les alumnes sinó els moments més memorables de la seva experiència personal i escolar, unes vivències que, immortalitzades, passaven a formar part de la vida del poble en forma de treball escolar dels infants.

La pedagogia natural, popular i cooperativa de Freinet implicava, ineludiblement, el pensament crític:

Con el texto libre y el diario entrenamos a nuestros niños en la crítica de lo impreso, en la aceptación y la búsqueda de esta crítica. Entonces es cuando, con su intuición redescubierta, detectan bajo el pomposo estilo de determinadas páginas el verbalismo y la literatura. A través de la experiencia aprenden a juzgar las obras que se les someten, y en seguida están en condiciones de descubrir lo falso y contradictorio que se esconde bajo los imponentes títulos de los periódicos. Lo mismo ocurre desde el punto de vista histórico y científico. Nuestros alumnos hacen prospecciones e investigaciones cuyos resultados no encajan forzosamente con las afirmaciones de los libros. No están convencidos por principio de que sean ellos los que se han equivocado y el libro el que tiene razón. Se hacen escrupulosamente la saludable pregunta de los investigadores: ¿Quién sabe? De esta forma, algunos alumnos de nuestras clases han criticado páginas de los manuales, los croquis de historia y de ciencias; han mandado por escrito sus observaciones a los editores y a los autores que, en algunos casos, han reconocido la razón de sus críticas. [...] Lo cierto es que, sobre estas bases, hemos dado a nuestros alumnos la idea, en nuestra opinión decisiva, de que todo lo que se les enseña puede ser reconsiderado, que los más importantes pensamientos pueden y deben ser pasados por la criba de su propia experiencia, que el conocimiento se conquista y la ciencia se hace. El día que los ciudadanos sepan que su diario puede mentir, o al menos presentar como definitivas soluciones que no son más que un aspecto parcial de los problemas planteados por la vida, cuando estén en condiciones de discutir con serenidad, pero también con osadía, cuando tengan esta formación de experimentadores y de creadores que nos empeñamos en darles, algo habrá cambiado en nuestra democracia. (Freinet, 1977, p. 123-124)

En definitiva, tal i com el pedagog sintetitzava i conclouia:

Con la preparación individual y colectiva de las páginas del diario, con el voto regular que decide la elección de los textos, con la organización cooperativa que necesita el trabajo nuevo, con la redacción y difusión del diario escolar, realizamos lo mejor de las preparaciones en la actividad cívica de los futuros ciudadanos. [...] Nuestra enseñanza ya no se centrará en la teoría intelectual escolástica, sino en el trabajo y la vida. Ahí reside precisamente la gran conquista pedagógica y humana de nuestras técnicas. (Freinet, 1977, p. 125, 141)

En el context d'escola rural de les Terres de Ponent, les tècniques Freinet van atreure molts/es mestres i pedagogs/gues lleidatans/nes perquè, com en els contextos educatius de Freinet, havien de fer front a la manca de recursos materials, especialment el llibre de text. Aquestes tècniques freinetistes van ser introduïdes a l'Estat espanyol, en gran mesura, des de la província de Lleida, essent Jesús Sanz Poch i Herminio Almendros Ibáñez dos dels seus ambaixadors més coneguts. Com a inspector d'escoles de primària, Almendros va servir de pont entre el normalista Sanz i el moviment Batec, un grup de mestres lleidatans, principalment rurals, que, a partir dels anys vint i de forma espontània, van començar a reunir-se per recolzar-se pedagògicament i professionalment a les terres de Lleida. Els/les mestres batequistes es reunien al Cafè Express, situat al carrer Major de Lleida, i, també a les seves escoles (Jiménez Mier y Terán, 2007, p. 21-25). Dotant-se d'un òrgan de comunicació i de difusió, el grup Batec va crear la revista *Escola*, editada per la normalista Josefa Úriz Pi (Jiménez Mier y Terán, 2007, p. 16).

Aquestes trobades regulars permetien als/a les mestres batequistes compartir idees sobre la pedagogia i la didàctica que desenvolupaven a les seves classes, incorporant les propostes d'Ovide Decroly, John Dewey, Célestin Freinet, Adolphe Ferrière, i Maria Montessori, entre d'altres (Jiménez Mier y Terán, 2007, p. 29). Dins de l'eclecticisme metodològic que els caracteritza, les tècniques Freinet van ser especialment utilitzades. A finals de 1932, membres del grup de batequistes freinetistes van fundar una cooperativa per promoure la impremta a l'escola, coneguda com la Cooperativa espanyola de la tècnica Freinet, a la que va estar molt vinculat també el normalista Jesús Sanz, que contribuï a organitzar l'estada de Freinet a Barcelona de 1933 per participar a l'Escola d'Estiu, i que fou nomenat assessor tècnic de la Cooperativa el 1935 (Soler i Mata, 2009, p. 39). Aquesta cooperativa va crear la revista *Col·laboració*, que es va editar fins a inicis de la Guerra Civil i va permetre la difusió del moviment. El 1934 la cooperativa va organitzar el I Congrés de la Impremta a l'Escola, que va tenir lloc a Lleida. El 1935 es va celebrar a Osca el II Congrés, on, a més de la impremta, es van introduir el cinema i els vinils a les escoles de la Cooperativa. El III Congrés s'havia de celebrar el 22 de juliol de 1936 a Manresa, però el començament de la Guerra Civil no ho va permetre (Jiménez Mier y Terán, 2007; Jiménez Mier y Terán, 2011).

A partir d'aquest fenomen educatiu transfronterer, que va connectar el pedagog francès amb els/les mestres batequistes lleidatans/nes, aquest article estudia *la lògica freinetista* en l'àmbit de la formació i selecció de mestres, en el marc dels anomenats «cursillos de selección profesional»: un nou format d'oposicions al magisteri que el Govern provisional de la República va dissenyar per fer front al gran nombre de mestres que es necessitaven per ensenyar a les escoles que s'havien creat, precisament, la major part, en l'àmbit rural. La hipòtesi que aquest article introdueix és que el requeriment inicial d'escriure un text «autobiogràfic» com a avaluació dels «cursillos», està intel·lectualment i pedagògicament vinculat al moviment batequista freinetista lleidatà (Simon-Martin i Jové, 2024). Per tal de dilucidar aquesta hipòtesi, l'article analitza, per mitjà de la temàtica del mar

com a paisatge pedagògic, la presència d'elements freinetistes, per una banda, en els *quaderns escolars* dels alumnes del mestre batequista Patricio Redondo a mitjans dels anys vint i en el *diari escolar* que aquest mestre va iniciar als anys trenta (*L'Afany*), i, per altra banda, en les redaccions dels cursillistes de l'Escola Normal de Lleida (1932).

Lleida, anys 20-30: Freinet, el moviment Batec i el mar

Tal i com afirma Fernando Jiménez Mier y Terán, «Batec y la educación Freinet en España van de la mano» (Jiménez Mier y Terán 2007, p. 12). Les tècniques Freinet van ser, en efecte, utilitzades per mestres/es que exercien a la província de Lleida, la gran majoria, en l'àmbit rural. Nombrosos són els exemples, com poden ser José de Tàpia, Patricio Redondo, Alejandro Tarragó, Josefa Úriz Pi, Luis G. Bover, Dolors Piera, i Maria Rich. Úriz Pi va ser la directora de l'Escola Normal de Lleida (mixta a partir de la proclamació de la República) i l'editora de la revista *Escola* (Martorell *et al.*, 2019). Tàpia era mestre a Montoliu de Lleida, Redondo a Puigverd, Tarragó a Algerri, Bover a Sallent de Montanisell, Piera a Bell-lloc, i Rich a Guissona (Jiménez Mier y Terán, 2007, p. 126, p. 131, p. 137-138, p. 141).

El mestre normalista Jesús Sanz va importar a Lleida una de les tècniques Freinet: la impremta escolar, que va conèixer a l'Institut Jean-Jacques Rousseau a Ginebra, de la mà d'Adolphe Ferrière, gràcies a la beca d'estudis que li va atorgar la Junta para la Ampliación de Estudios (JAE) durant el curs 1927-1929 (Soler i Mata, 2009, p. 17-18). De tornada a Lleida, Sanz va compartir la seva experiència a Ginebra amb els seus companys de professió, especialment l'inspector d'escoles de la província, Herminio Almendros i, a través d'aquest, amb mestres batequistes, sent José de Tàpia i Patricio Redondo els més coneguts. Fent-se ressò de les seves tècniques, el 1932 Almendros va publicar el primer escrit en castellà sobre la pedagogia Freinet: *La imprenta en la escuela. La técnica Freinet* (Blat Gimeno, 1998; Zurriaga, 2021).

Almendros va ser qui va posar en contacte al mestre normalista Sanz amb un batequista: José de Tapia i, a través d'ell, Patricio Redondo (Jiménez Mier y Terán, 1996, p. 74-76). El 1920, Tapia havia permutat la seva plaça de mestre a Montemayor (Córdoba) per una a Montoliu de Lleida, poble veí de Puigverd de Lleida, on hi estava de mestre Patricio Redondo, provinent de Guadalajara i Madrid, aquell mateix any. Junts, i durant més de deu anys, els dos batequistes van posar en pràctica la impremta escolar freinetista a les seves escoles unitàries (Cf. Imatge 1).

També és possible que Tapia i Redondo s'interessin per les tècniques Freinet de la mà de Luis G. Bover. Inicialment mestre a Avià (Barcelona), Bover utilitzava les tècniques Freinet, especialment la revista escolar i la correspondència interescolar. Tal i com explica en un article publicat a *El Magisterio Español* el 17 de març del 1934, el curs 1924-1925, un cop a Sallent de Montanisell (Lleida), va decidir contactar per correu a Freinet amb l'objectiu d'aprofundir sobre el seu projecte pedagògic. Assistent esporàdic de les trobades batequistes al Café Express, Bover hauria compartit el seu interès per les tècniques Freinet, especialment per la impremta escolar, amb Redondo i Tapia, i, a través d'ell, amb altres mestres lleidatans que van anar formant el grup Batec al llarg dels anys vint i trenta (Jiménez Mier y Terán, 2011, p. 165-178).

Imatge 1. Dibuix fet per l'alumne Miquel Argilés Torrent, Puigverd de Lleida, durant el curs 1927-1928



Font: Fons documental personal Felip Niubó (Puigverd de Lleida)

Exiliats arrel de la Guerra Civil, Redondo i Tapia es retrobaren a Mèxic anys més tard, on Redondo va fundar l'Escola Experimental Freinet a Sant Andrés Tuxtla, Veracruz. Com a símbol de la seva amistat i simpatia professionals, a Mèxic, Redondo va fer honor a Tapia, imprimint el seu nom al costat del de Freinet i Antonio Maria Benaiges (de qui parlarem més tard), a la primera pàgina de la revista escolar: *Cuaderno Xochilt*. El propi Tapia va continuar aplicant les tècniques Freinet, paral·lelament als diferents oficis que va haver de fer per guanyar-se la vida. De fet, no només les va estendre entre la població camperola i ameríndia de les diferents regions on va viure sinó que, a més a més, va actuar com a formador de les tècniques Freinet entre els mestres amb els qui va treballar al llarg de la seva carrera educativa al país nord-americà (Jiménez Mier y Terán, 1996, p. 105-121).

Els manuscrits que formen part del fons documental personal Felip Niubó (Puigverd de Lleida) ens demostren com, ja a partir de principis dels anys vint aquests dos amics de professió van posar en pràctica activitats didàctiques en línia amb l'Escola Nova que, a més a més, ressonen amb la pedagogia Freinet. Així, el curs 1924-1925, el mestre Redondo va treballar amb els seus alumnes, a partir del contacte amb l'entorn, diferents formes que l'aigua pren a la natura. I ho va fer seguint el principi d'escola activa: situant l'alumne al centre del seu propi procés d'aprenentatge, en connexió amb la natura, en base a l'experiència de l'infant, per mitjà d'activitats a l'aire lliure, i amb l'objectiu de fomentar la creativitat i l'esforç pel treball. En el marc d'aquesta pedagogia de l'Escola Nova, la pràctica didàctica del mestre Redondo evoca també la pedagogia natural i popular de Freinet, una pedagogia que, com veurem seguidament, el mestre Redondo desenvoluparà plenament a partir dels anys trenta, posant en pràctica tècniques Freinet específiques. Tal i com analitzem a continuació, els escrits i dibuixos del quadern escolar individual (manuscrit) de l'alumne Fulgencio Hernández Solé durant el curs 1924-1925 il·lustren la pedagogia de l'Escola Nova i la lògica pedagògica que apuntala les tècniques Freinet amb la que aquest infant d'onze anys va treballar el mar (un contingut curricular de Ciències Naturals) amb el seu mestre (Cf. Imatges 2-15).

En primer lloc, en el procés d'elaboració del seu quadern escolar individual, l'alumne parteix d'allò que ja coneix i que es troba al seu entorn. Entenem que, en aquest cas, aquest punt de partida l'aporta el mestre Redondo, en forma de passeig-classe o en base

a l'observació de l'entorn quotidià dels alumnes de Puigverd. Així, a la Imatge 2 es troben les poblacions que formen part de la seva realitat geogràfica i, a les Imatges 4 i 6 podem llegir: «Los rios [sic] más importantes de nuestra provincia son el rio [sic] Segre, el rio [sic] Noguera Pallaresa, y el rio [sic] Noguera Ribargozana y el Balina»; «Nosotros sabemos ya lo que son los rios [sic]. Tambien [sic] sabemos lo que son arroyos. Por nuestro pueblo pasan dos arroyos. La femosa [Rec de la Femosa, que es troba al nord del terme municipal] es un arroyo». Aquest punt de partida, que li resulta conegut, el porta a descriure altres formes que pren l'aigua a la natura: «Otras aguas terrestres son los lagos, pantanos, estanques, manantiales y torrentes» (cf. Imatge 6).

Imatges 2, 3, 4, 5 i 6. Text i il·lustració realitzades per l'alumne Fulgencio Hernández Solé en el seu quadern escolar, curs 1924-1925.



Font: Fons documental personal Felip Niubó (Puigverd de Lleida)

Relacionant aquests termes amb el seu entorn més immediat (p. ex., a la Imatge 6, el rec de la Femosa), l'alumne continua l'articulació textual i visual del seu aprenentatge, descrivint els llacs, que, a la vegada, li serveixen per introduir el mar en forma de comparació: «Lago es como un mar pequeño. Nuestra provincia no tiene ningun [sic] lago» (Cf.

Imatge 7). Relacionant els llacs i el mar (que no està present a la seva província), a la narrativa van apareixent altres elements que sí formen part de la seva realitat immediata a Puigverd, com és el depòsit d'aigua i l'estanc (Cf. Imatges 7 i 8), i a la província de Lleida, com son el torrent i els brolladors (Cf. Imatges 8 i 9).

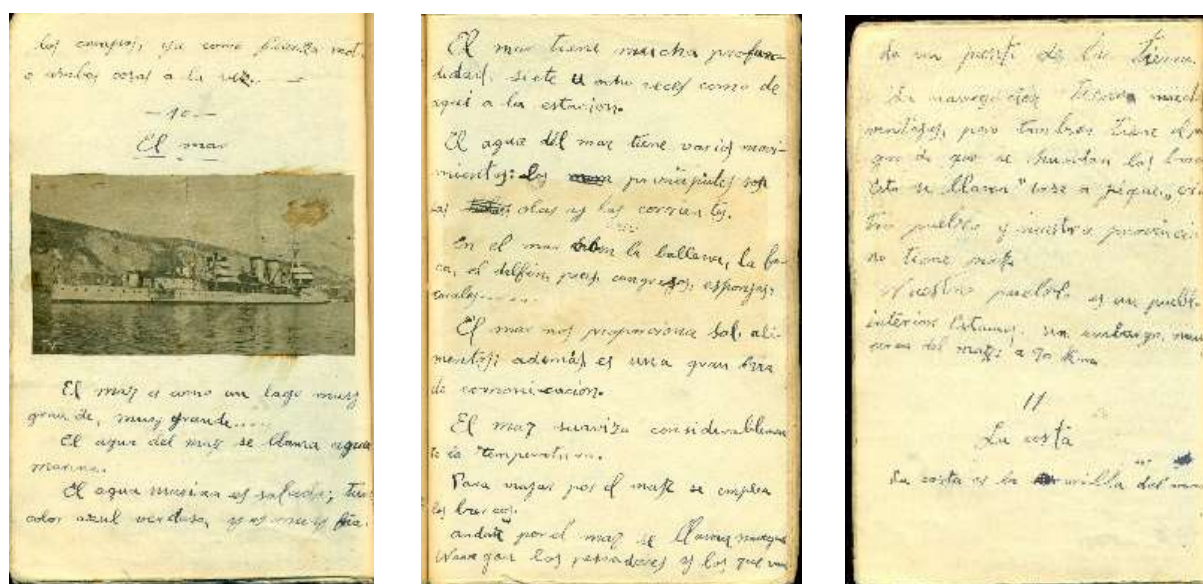
Imatges 7, 8 i 9. Text i il·lustració realitzades per l'alumne Fulgencio Hernández Solé en el seu quadern escolar, curs 1924-1925.



Font: Fons documental personal Felip Niubó (Puigverd de Lleida)

Al llarg d'aquest aprenentatge, l'alumne acaba presentant i descrivint el mar, que compara amb un llac «muy grande de [sic], muy grande» (Cf. Imatge 10), i la platja, que associa amb el gest de banyar-se (Cf. Imatge 13).

Imatges 10, 11 i 12. Text i il·lustració realitzades per l'alumne Fulgencio Hernández Solé en el seu quadern escolar, curs 1924-1925.



Font: Fons documental personal Felip Niubó (Puigverd de Lleida)

Imatges 13, 14 i 15. Text i il·lustració realitzades per l'alumne Fulgencio Hernández Solé en el seu quadern escolar, curs 1924-1925.



Font: Fons documental personal Felip Niubó (Puigverd de Lleida)

Si saltem unes quantes pàgines del seu quadern escolar individual, ens trobem que la seva experiència personal i col·lectiva de banyar-se al seu entorn, passa a formar part del contingut curricular de Dibuix (Cf. Imatges 16 i 17).

Imatges 16 i 17. Text i il·lustració realitzades per l'alumne Fulgencio Hernández Solé en el seu quadern escolar, curs 1924-1925.

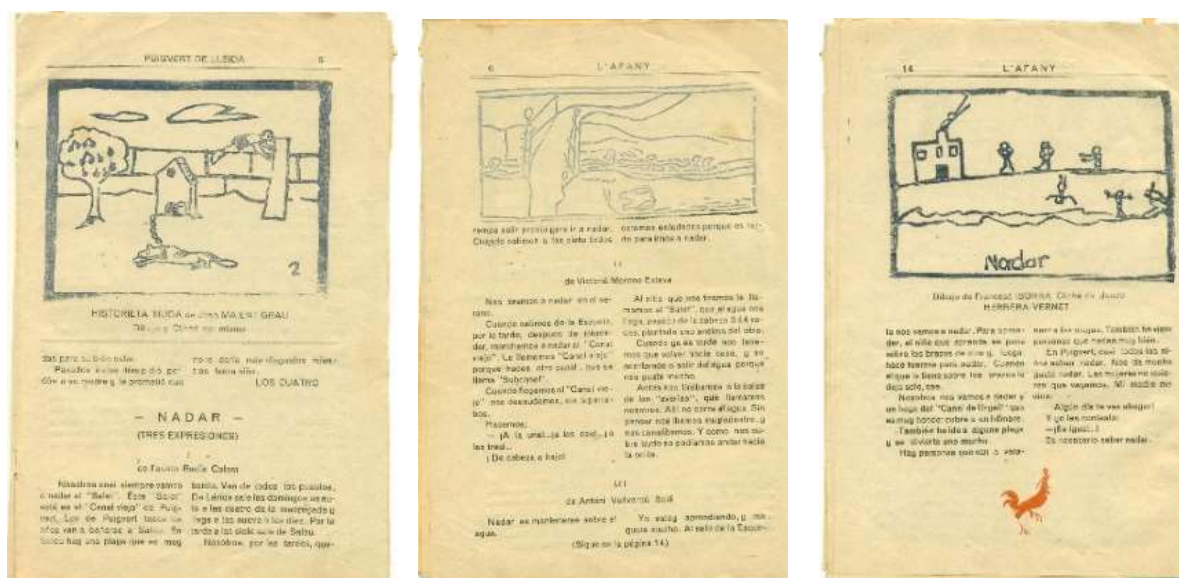


Font: Fons documental personal Felip Niubó (Puigverd de Lleida)

Tal i com les Imatges 2-17 ens il·lustren, les produccions de l'alumne Fulgencio Hernández Solé ens demostren, com el mestre batequista Patricio Redondo, va fer una proposta d'aprenentatge curricular en línia amb el principi d'escola activa, que evoca, a la vegada, la lògica de la pedagogia natural i popular de Freinet. Partint de l'entorn social com a context d'aprenentatge inicial, l'alumne Fulgencio va plasmar, en el seu quadern escolar i en harmonia amb la seva edat, les seves impressions, vivències, i indagacions, així com la seva capacitat d'aprenentatge i creativitat. Es tracta d'uns coneixements que, partint de Puigverd, el van portar del riu fins al mar, passant pel rec de Femosa i el depòsit d'aigua del poble, i pels pantans, estancs, brolladors, torrents, la platja i els penya-segats costers. Com a resultat, el seu quadern encapsula la creença de Freinet que «cada jornada aporta nuevas y provechosas preocupaciones de las que hay que sacar en *síntesis* las enseñanzas» (Freinet, 1977, p. 43, èmfasi nostre). Aquesta síntesi no son «deures» sinó que

és una «obra», «una expresi3n fiel de los grandes intereses de la clase en su medio ambiental» (Freinet, 1977, p. 42). En efecte, el contingut textual i visual del quadern de Fulgencio projecta «la vida del ni3o, sus reacciones frente al mundo, sus dudas, sus temores y sus triunfos» (Freinet, 1977, p. 58). En definitiva, el quadern de Fulgencio reflecteix «el elemento primordial [de la pedagogía Freinet]: EL NIÑO EN SU MEDIO» (Freinet, 1977, p. 76). Sis anys més tard, durant el curs 1930-1931, el mestre Patricio Redondo va tornar a abordar el tema del mar. Havent conegut Sanz, que ja havia tornat de Ginebra, i, pot ser també de la mà de Bover, que s'havia anat cartejant amb Freinet des del curs 1924-1925, aquest cop, però, Redondo va abordar el mar en format imprès, en el marc de la revista de l'escola unitària de Puigverd de Lleida: *L'afany*. Redondo va partir d'un context d'aprenentatge inicial local, l'entorn de Puigverd i la realitat familiar dels alumnes (en aquest cas, on tenien costum d'anar a nadar els seus alumnes). A partir d'aquests dos estímul, els alumnes van articular les seves vivències i aprenentatge en forma de redaccions i d'il·lustracions impreses, entenem, seguint les tècniques freinetistes del text i del dibuix lliures (Cf. Imatges 18-20).

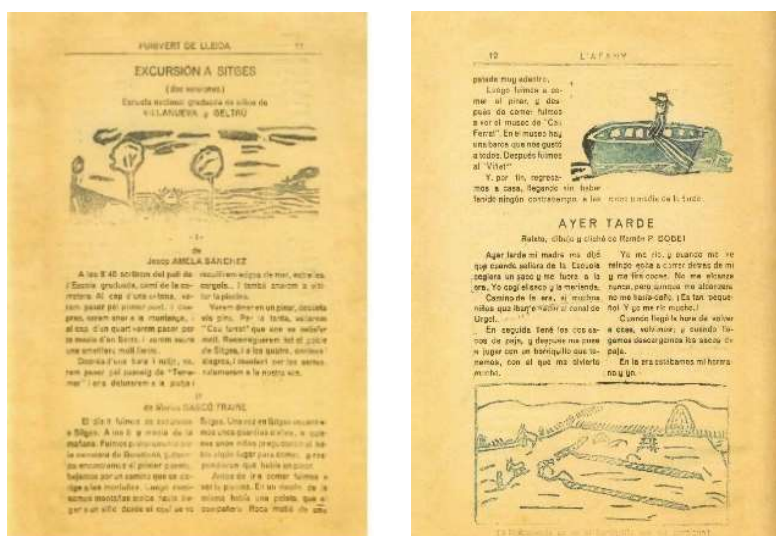
Imatges 18, 19 i 20. *L'afany*: revista de l'escola unitària de Puigverd, juliol del 1931



Font: Biblioteca municipal de Puigverd de Lleida

L'any següent, el curs 1932-1933, Redondo va partir d'una excursió com context d'aprenentatge inicial, propi de l'escola activa: en aquest cas, a Sitges. Allí es van trobar alumnes de Redondo de Puigverd de Lleida i alumnes de l'escola graduada del mestre tarragoní Antoni Benaiges i Nogués, a Vilanova i la Geltrú. Aquesta experiència va ser redactada i compartida amb els nens de Vilanova en forma de carta, tal i com podem llegir, en versió impresa a la revista, a les Imatges 21 i 22. Cal destacar que, al llarg dels anys, els alumnes de Puigverd es van arribar a cartejar amb escoles d'Artesa de Lleida, Juncosa, Montoliu, Torregrossa i Castellldans (a la província de Lleida), de Vilanova i la Geltrú, de Madrid, i, fins i tot, de França.

Imatges 21 i 22. L'Afany: revista de l'escola unitària de Puigverd, 1932-1933



Font: Biblioteca municipal de Puigverd de Lleida

Com hem explicat a la introducció, les tècniques Freinet aspiraven a donar veu, protagonisme i autonomia crítica a l'educand en connexió amb el seu context personal, social i geogràfic. Tal i com sintetitza Ferran Zurriaga, «l'educació per a la vida» de Freinet «es fomenta en les aportacions del medi existencial familiar i social de l'Infant» i «utilitza l'esperit d'iniciativa, les creacions pròpies i personals que cada infant aporta a l'aula, per obrir l'escola al seu entorn i fer un aprenentatge cooperatiu on participi tothom» (Zurriaga, 2012, p. 15). Aquesta pedagogia natural, popular i cooperativa és precisament la que caracteritza la proposta educativa de Redondo entorn al diari escolar *L'Afany*. Es tracta d'una activitat didàctica freinetista que fomenta l'entorn i els interessos personals com a contextos d'aprenentatge (p. ex., els hàbits de natació dels infants, Imatges 18-20; l'excursió a Sitges, Imatges 21-22), la individualitat i la creativitat de l'infant (en forma de textos i dibuixos lliures), el seu treball individual i col·lectiu (la producció textual i visual per una banda i la impressió per una altra), així com el seu procés d'aprenentatge epistolar dialògic, en forma de síntesi (p. ex., l'excursió a Sitges), de text lliure (p. ex., l'escrit intítulat «Ayer tarde», Imatge 22), i de pensament crític (p. ex., l'opinió personal de l'alumne Antoni Vallverdú Solé, Imatges 19-20).

En definitiva, les imatges 18-22 reflecteixen les paraules de Freinet: «El diario escolar es el archivo viviente de la clase» (Freinet, 1977, p. 88). Aquest arxiu vivent ens fa constatar que el tema del mar va estar present en les aules del mestre Patricio Redondo, un context d'aprenentatge inicial relacionat amb l'entorn que li va permetre vehicular coneixement curricular en base al principi d'escola activa: durant el curs escolar 1924-1925, mitjançant el quadern individual manuscrit, i durant els cursos escolars 1931-1932 i 1932-1933, mitjançant quatre tècniques Freinet (text i dibuix lliures, diari escolar i correspondència interescolar). Tal i com introduïm com a hipòtesi en el següent apartat, a Lleida, alguns elements de la lògica que sosté les tècniques freinetistes estarien presents en l'àmbit de la formació i selecció de mestres. Com passem a il·lustrar a continuació, en el marc dels «cursillos de selección profesional», les «cuartillas» que els cursillistes havien d'escriure al final de cada jornada de formació comparteixen certes característiques presents en les redaccions i dibuixos de natura freinetista, creats, compendiats i compartits pels alumnes del mestre batequista Redondo.

L'Escola Normal de Lleida, anys 30: els 'cursillos de selecció professional', la pedagogia Freinet i el mar

El 3 de juliol de 1931, el Govern Provisional de la República va aprovar un Decret, publicat a la *Gaceta de Madrid*, ordenant que els mestres que aspiraven a obtenir plaça pública havien de fer un «cursillo de selecció professional». Firmat per Niceto Alcalá-Zamora y Torres (President del Govern Provisional de la República) i per Marcel·lí Domingo (Ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts), el decret pretenia substituir les antigues oposicions amb el doble objectiu de facilitar la contractació d'un gran nombre de mestres que poguessin exercir en les noves escoles que la República es proposava obrir i, sobretot, d'oferir-los una formació pedagògica i didàctica, teòrica i pràctica.

Decretada por el Gobierno provisional de la República la creación de las Escuelas que necesita el país, urge habilitar el procedimiento para seleccionar los Maestros que han de regentar dichas Escuelas. El sistema seguido hasta ahora no puede satisfacer a los nuevos empeños educativos de la República. Hay que prescindir definitivamente del anticuado y molesto sistema de oposiciones, para adoptar normas más racionales en la selección del personal. Cada vez que pretendieron mejorar el sistema de las oposiciones sólo lograron complicarlo mucho más. Es que el mal no radica en los detalles, sino en la misma entraña del procedimiento. Por eso, la República, apartándose totalmente del sistema de oposiciones donde predomina el recelo, la desconfianza y los ejercicios memorísticos y verbalistas, quiere ensayar un procedimiento en el que no sólo asegure la selección del personal, sino que, a la vez, ofrezca al Magisterio primario una oportunidad de mejorar su formación profesional y recibir una orientación precisamente en el delicado momento de asumir las graves responsabilidades de la Enseñanza. (*Gaceta de Madrid*, 4 de juliol 1931, p. 109)

Aquests «cursillos», d'una durada de tres mesos, constaven de tres parts, que tenien lloc a l'escola normal provincial, a les escoles de primària, i a la universitat respectivament.

Artículo 3º Los cursillos de selección profesional constarán de tres partes:

- A) Clases de Pedagogía, Letras, Ciencias, Enseñanzas auxiliares y de Organización y Metodología en las Escuelas Normales y Primarias.
- B) Prácticas de enseñanza por los aspirantes al Magisterio.
- C) Lecciones de orientación cultural y pedagógica.

Artículo 4.º Las clases de Pedagogía, Letras, Ciencias y Enseñanzas auxiliares señaladas en el apartado A), tendrán lugar en las Escuelas Normales de Maestros y Maestras de cada provincia y serán organizadas por los respectivos Claustros conjuntamente en una o varias reuniones convocadas y presididas por el Director o Directora más antiguo de aquellos Centros, teniendo en cuenta que las enseñanzas habrán de versar principalmente acerca de problemas y cuestiones fundamentales en las respectivas materias. De estas reuniones de los Claustros se levantará acta, enviándose copia de ella y del plan acordado a la Dirección general de Primera enseñanza y al Rectorado.

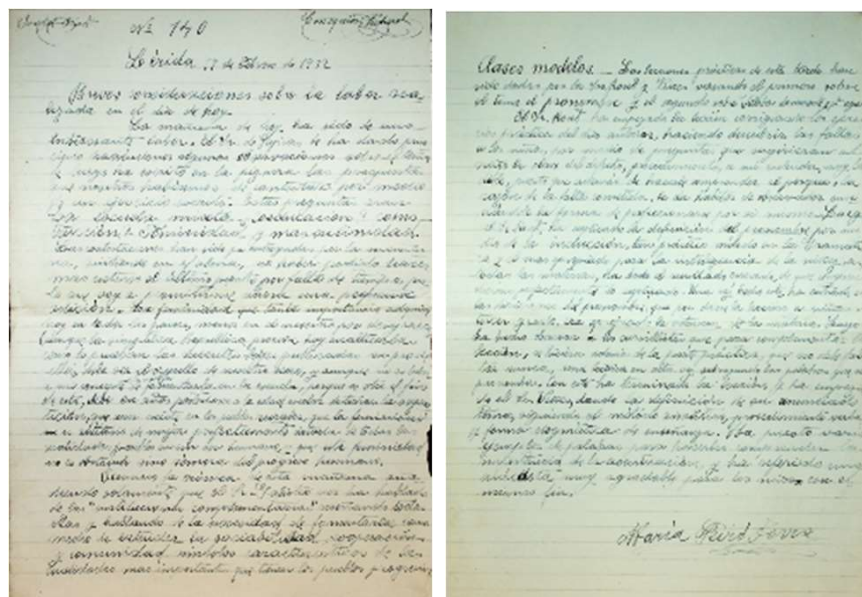
Las clases se desenvolverán en un período de treinta días y se hallarán a cargo de todos los Vocales del Tribunal y de los Profesores adjuntos que designen los Claustros de las Normales. Alternando diariamente con estas enseñanzas se desarrollarán lecciones modelo sobre Organización y Metodología en las Escuelas que designe el Tribunal, confiándose estas lecciones a los Inspectores y a los Maestros nacionales que elija la Inspección de Primera enseñanza entre los profesionales más distinguidos de la provincia. También podrán participar en estas lecciones modelo los Vocales de Tribunal. (*Gaceta de Madrid*, 4 de juliol 1931, p. 110)

Els trenta dies de classe a l'escola normal provincial consistien en assistir a tres classes teòriques pel matí (anomenades «temes») i en observar dues classes pràctiques a escoles de primària per la tarda (anomenades «lecciones modelo»). El decret també preceptuava que, durant la formació a les escoles normals, els «cursillistas» havien d'entregar, al final de la jornada, una redacció.

Al terminar la labor diaria, los aspirantes redactarán, en presencia de todo o parte del Tribunal, unas cuartillas donde habrán de recoger brevemente las notas y observaciones que les sugiera la actividad escolar realizada en la jornada, entregándolas fechadas y firmadas a los Vocales que asistan a la sesión. [...]

El Tribunal procederá a leer en sesiones privadas los diarios de los aspirantes y a compulsar las notas de los Vocales y de los Profesores adjuntos para establecer, por orden de méritos, una lista de aprobación con aquellos aspirantes que puedan quedar admitidos a la continuación de los ejercicios. (*Gaceta de Madrid*, 4 de juliol 1931, p. 110)

Imatges 23 i 24. Prototip de redacció escrita pels/per les «cursillistas» durant el mes de febrer de 1932.



Font: AUDL. Escola Normal de Lleida. FCE099005_Lección_0025, Arxiu i Gestió de Documents de la Universitat de Lleida.

A l'Escola Normal de Lleida, aquestes quartilles van prendre la forma d'una síntesi de cadascuna de les cinc sessions del dia («temas» i «lecciones modelo»), sovint acompanyada d'una reflexió personal crítica (Cf. Imatges 23 i 24). Els «cursillistas» anomenaven aquests escrits «diario», «diario del día», «impresiones de la jornada», o «resumen de la jornada». Cada síntesi té entre una i quatre pàgines, i estan reagrupades en onze diaris (Cf. Imatge 25). Cada diari correspon a un dia de formació: els dies 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 24, i 25 de febrer de 1932. Aquestes quartilles formen part del Fons de l'Escola Normal de Lleida (1841-1950), que, situat al Servei d'Arxiu i Gestió de Documents de la Universitat de Lleida, conserva unes 2200 quartilles.

Imatge 25. Llegats corresponents als diaris escrits per «cursillistas» de l'Escola Normal de Lleida durant el mes de febrer de 1932



Font: elaboració pròpia, Arxiu i Gestió de Documents de la Universitat de Lleida

Tal i com prescriu el decret, la responsabilitat organitzativa dels «cursillistas» requeia en les escoles normals provincials, que havien de comptar amb la col·laboració d'altres agents educatius.

Artículo 1º [...] Las Escuelas Normales de Maestros y Maestras son los organismos natos para la realización de esta misión selectiva, en la cual habrán de colaborar la Inspección de Primera enseñanza y el Profesorado de los distintos Centros y grados docentes.

Artículo 2º Se confía esta función calificadora a Tribunales provinciales de selección profesional, formados por un Profesor y una Profesora numerarios de Escuela Normal, un Inspector y una Inspectora de Primera enseñanza y un Maestro o una Maestra nacionales, todos ellos de la provincia respectiva.

Estos Vocales serán designados, así como sus suplentes, por los Claustros de las Normales, por el Consejo provincial de Inspección y por los Maestros de la provincia, mediante su Asociación legalmente constituida. [...] (*Gaceta de Madrid*, 4 de juliol 1931, p. 109)

El Decret, complementat per altres disposicions al llarg dels mesos següents i redefinit als decrets de 1933, 1935 i 1936, va ser dissenyat en el marc del «Plan Professional» promogut per Rodolfo Llopis (Director General de Primera Enseñanza), que es recull en un Decret del 29 de setembre de 1931 i que, entre altres disposicions, es proposava reformat la formació inicial i contínua de les Escoles Normals.

En el marc del Decret del 3 de juliol de 1931, l'Escola Normal de Lleida va organitzar els primers «cursillos de selección» el febrer de 1932. Per a dur-los a terme, la directora, Pepita Úriz Pi, va comptar amb la participació de mestres batequistes de la província. Entre ells es troben el propi inspector de primera ensenyança Herminio Almendros, i els mestres José de Tapia i Patricio Redondo. Aquesta elecció respectava les directrius del decret, que, recordem, preceptuaven que les classes del matí havien de ser a càrrec dels vocals del tribunal i dels professors adjunts (ambdós designats pel claustre de l'Escola Normal) i que les classes de la tarda estaven a càrrec dels inspectors, mestres nacionals i vocals de tribunal (escollits per la Inspección de Primera Enseñanza). Aquests mestres batequistes van traduir les directrius curriculars del decret («las enseñanzas habrán de versar principalmente acerca de problemas y cuestiones fundamentales en las respectivas materias», és a dir, «Pedagogía, Letras, Ciencias y Enseñanzas auxiliares») en temàtiques com «La cooperación y la escuela», «Co-instrucción, coeducación, feminización/masculinización» i «La herencia y la evolución de la humanidad» (José de Tapia), «El sistema solar» i «Educación es adaptación, es individualización, es independización» (Patricio Redondo). A més a més, el 25 febrer, el mestre i formador Alejandro Tarragó, va consagrar tota una «lección modelo» a tractar un tema: «El mar».

Tal i com hem vist amb la perspectiva didàctico-pedagògica de Freinet, la natura, el patrimoni històric local i, en general, la vinculació entre l'escola i el seu entorn son precisament eixos que caracteritzen l'escola activa, un principi pedagògic central de l'Escola Nova que la República va voler incorporar al seu projecte educatiu. La pedagogia que es va voler desenvolupar a l'Estat espanyol durant el primer bienni de la Segona República va rebre la inspiració, en general, de l'Escola Nova i, en particular, de l'escola activa, preparant els alumnes tant a nivell intel·lectual com físic, artístic i cívic, i situant-los al centre d'aquesta formació holística. La lectura de les redaccions escrites pels «cursillistas» lleidatans (és a dir, les quartilles mencionades al Decret del 3 de juliol de 1931) sobre la «lección modelo» que el mestre i formador Alejandro Tarragó va donar a alumnes de primària sobre el mar ens ofereixen l'oportunitat d'analitzar l'aplicació del principi d'escola activa al si de l'Escola Normal de Lleida.

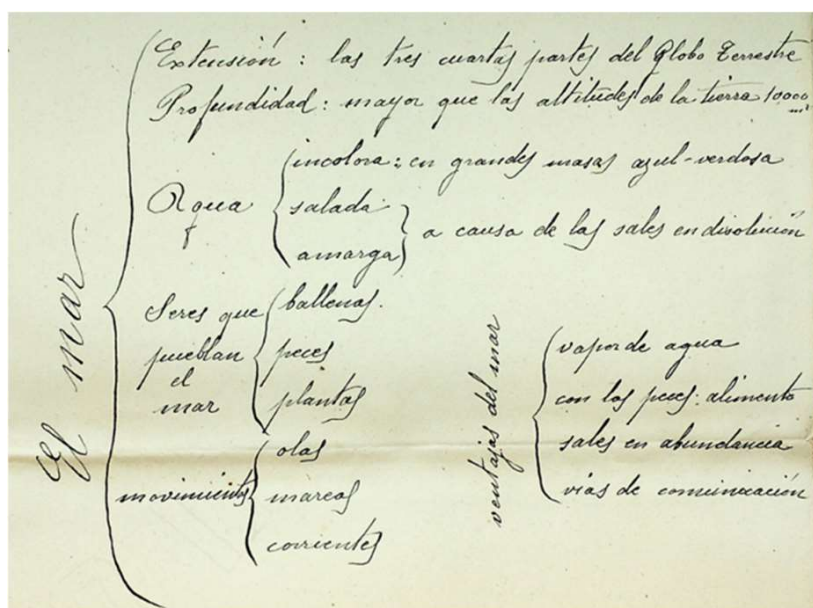
En base als testimonis que aporten els/les «cursillistas» en les seves quartilles, en una altra publicació ens plantejàvem en quina mesura el mestre batequista Alejandro Tarragó va saber posar en pràctica el principi d'escola activa davant dels seus aprenents, agafant «el mar» com a eix temàtic (Simon-Martin i Jové, 2023). Essent Freinet un membre prominent de l'Escola Nova i practicant del principi d'escola activa, en aquest article donem continuïtat a aquesta anàlisi, centrant-nos en l'estudi de *la presència freinetista en el gest d'escriure aquestes quartilles*. Aquest focus s'inscriu en el nostre esforç de continuar elucident la nostra hipòtesi, segons la qual, el requeriment inicial de redactar un escrit «autobiogràfic» com a avaluació dels cursillos, està intel·lectualment i pedagògicament vinculat al moviment batequista freinetista lleidatà.

Tal i com ens informa el cursillista José Bonet Rosiñol, el formador Tarragó

Ha empezado la lección explicando la extensión del mar en relación con la tierra; de la diferencia de sales que componen el agua marina; del diferente color de estas aguas; de la temperatura de las aguas superiores e inferiores; de sus profundidades y movimientos; de las causas que originan las catástrofes marinas; los seres que habitan el mar y sus ventajas.³

En la seva redacció (Imatge 26), la «cursillista» Carmen Massot Massot afegeix un esquema per millor il·lustrar el contingut d'aquesta «lección modelo».

Imatge 26: Carmen Massot Massot, 25 febrer 1932



Font: C07_DOC_0040, Arxiu i Gestió de Documents de la Universitat de Lleida

En les seves redaccions, altres «cursillistas» opten per catalogar el mètode didàctic empleat pel mestre Tarragó, «unas veces utilizando el método analítico, procedimiento intuitivo gráfico y otras el discursivo en forma expositiva, variedad descriptiva»⁴. La «cursillista» Dolores Piquer il·lustra aquest mètode, que combina «procedimientos discursivos e interrogativos»,⁵ amb la següent descripció de la lliçó.

(3) José Bonet Rosiñol, C07_DOC_0016, Fons de l'Escola Normal de Lleida, Arxiu i Gestió de Documents de la Universitat de Lleida.

(4) Fernando Giné Cluet, C07_DOC_0022, Idem.

(5) Antonio Sopena, C07_DOC_0052, Idem.

El Sr. Tarragó ha sido encargado de esto y su tema ha sido el mar. Con un mapa delante y la pizarra al lado ha empezado la clase, preguntando a una niña si había visto el mar la cual ha respondido (sic) afirmativamente; dice que has notado tú en el mar la niña dice que había agua y como era esta salada y amarga es decir que esta contiene sales en disolución. Además pregunta no has notado movimientos, le responde las olas a lo que partiendo de aquí le da idea como son estas que a veces alcanzan 30 m y al chocar en los acantilados de las rocas producen un gran estrepito y una fantástica altura, luego les habla de las mareas corrientes marítimas y les cita una conocida la del Atlántico hacia las costas occidentales de Europa y la acción benéfica que ejerce en estas a tal punto que a su aumento de temperatura se debe en parte la civilización de los pueblos que dicha corriente. Anterior a esto les habla de la extensión superficial del agua que esta ocupa las $\frac{3}{4}$ partes del globo terráqueo. Les habla de la profundidad y dice que esta es un poco mayor que el Himalaya hace un vivo ejemplo hablando imaginativamente estas montañas al paso mayor y veremos que llega a poca distancia de la superficie. Les dice que el agua en pequeñas cantidades es incolora pero azul-verdosa a grandes masas. Habla de los seres que viven en el mar y de la utilidad que presentan al hombre. Al fin termina inspirando a las niñas que vayan al mar y que lo amen ya que él puede prestarnos mediante nuestro esfuerzo a que España llegue a ser una nación muy adelantada.⁶

Aquestes síntesis «objectives» van acompanyades de valoracions subjectives que reflecteixen la individualitat i l'esperit crític de cada «cursillista». En general, la «lección modelo» del mestre Tarragó va ser aplaudida pels «cursillistas», ja que, per exemple, segons Montserrat Forné, «permanecieron las niñas en actividad gracias al interés del tema y las amables interrogaciones del señor Tarragó, que supo aprovechar las oportunidades para sacar [del mar] consecuencias utilísimas a la cultura, industria y comercio»⁷. A més a més, segons Dolors Piera Llobera, en general, la classe va ser «amena, en la que [«el amigo Tarragó»] ha desplegado su entusiasmo y su talento y a los cursillistas un aliento vivificador más para llevarlo a nuestras escuelas»⁸.

Tot i així, donant veu al seu esperit crític, la majoria dels «cursillistas» van considerar, en paraules de la mateixa Montserrat Forné, que «ha hablado mucho el maestro y poco los niños»⁹, i, que la lliçó, segons Joaquima Villacampa Calderó, va ser «también muy extensa y verbalista»¹⁰. I és que, de forma unànime, tal i com vam detallar en la nostra altra publicació (Simon-Martin i Jové, 2023), els «cursillistas» van posar en qüestió, de forma implícita, la falta de coherència entre el principi teòric de l'escola activa i la pròpia pràctica del formador. Per exemple, en Ramón Capell escrivia:

El Sr. Tarragó ha sido a pesar de sus advertencias demasiado extenso y los niños se cansan. El maestro debe ser breve en sus explicaciones porque está demostrado que las cosas a pequeñas dosis se digieren mejor. El efecto más mayúsculo de este compañero es el de no saber amoldar su lenguaje al nivel de los niños, pues a éstos les pasan por alto un sinfín de conocimientos debido a que no comprenden la elegancia del lenguaje. El maestro en medio de los niños ha de sentirse niño; si no lo hace así sus éxitos serán menos fructíferos¹¹.

En Ramón Pascual Planella coincidia amb el seu company i, a més a més, insistia en un altre principi de l'Escola Nova: el respecte a la consciència del nen.

El tiempo bien, pero la extensión de materia, a las corrientes y otras cosas, me ha parecido excesivo. Ha trabajado en exceso, y creo era y es momento de dejar algo a la libre consideración del niño. No consiste en darle más y más conocimientos, sino en interesarle, estimularle a la curiosidad, hacerle sentir deseos de conocerlo¹².

(6) Dolores Piquer, C07_DOC_0028, Idem.

(7) Montserrat Forné, C07_DOC_0005, Idem.

(8) Dolors Piera Llobera, C07_DOC_0074, Idem.

(9) Montserrat Forné, C07_DOC_0005, Idem.

(10) Joaquima Villacampa Calderó, C07_DOC_0090, Idem.

(11) Ramón Capell, C07_DOC_0004, Idem.

(12) Ramón Pascual Planella, C07_DOC_0064, Idem.

La seva companya de promoció, Joaquima Villacampa Calderó, ho resumeix de la següent manera: «el gran arte del maestro no consiste en hablar mucho sino en hacer hablar y discurrir para conducir a los niños a descubrir lo que se les quiera enseñar»¹³. El risc de no deixar espai a la individualitat dels/de les alumnes és precisament el que senyala en Ramon Recasens, qui escriu: «si el maestro habla durante todo el tiempo destinado a la clase, seguramente que ningún alumno le seguirá hasta el fin, y la aglomeración de ideas expuestas por aquél borrarán seguramente las anteriormente comprendidas»¹⁴.

Per tal d'ensenyar més en harmonia amb el principi d'escola activa, alguns «cursillistas» van fer propostes concretes. Així, per exemple, en Pedro Castejón París apostava pel mètode socràtic.

han faltado muchas preguntas. Si hubiera empleado la forma socrática hubiera hecho la lección mucho más práctica; empleando la forma discursiva se expone el maestro a hablar mucho, sin provecho de nadie y a prejuicio luego por cansarse al hablar. En términos generales: a la lección no le falta más que preguntas y le sobra elevación¹⁵.

Per la seva part, la Dolors Piera Llobera optava pels projectes en grup.

Tratándose de niñas de 12 o más años que es de suponer conocerán algo el mar, creo que hubiera sido más interesante que ellas mismas por su cuenta, con los medios que con el maestro se hubieran proporcionado hubieran hecho la investigación por equipos de cada una de las diversas cuestiones que el estudio del mar engendra. Luego después podrían haberse leído y comunicado los trabajos realizados y la tarea sin duda hubiera revestido más interés por ser autoeducativa y las ideas se hubieran fijado más por haber actuado más con ellas y haberla vivido personalmente.¹⁶

Entre els «cursillistas» que van fer propostes didàctiques alternatives a la del mestre Tarragó, hi va haver dues que van apropar-se més a una dimensió particular de l'escola activa, això és, el contacte amb l'entorn, inclosa la natura. Per exemple, la Mariana Monclús Charles escrivia:

[una] [m]anera de que los niños hubieran comprendido aún mejor esta lección habría estado llevarlo de excursión a un sitio donde hubiera un estanque y no siendo posible salir de la escuela, experimentar, como mejor se hubiera podido, los movimientos del agua dentro de una vasija.¹⁷

A una conclusió semblant va arribar la Montserrat Piñol Molla, que afirmava:

Creemos, no obstante, que en una población de tipo agrícola como es la nuestra no es muy conveniente escoger un tema como el que nos ocupa como centro de interés. Si acaso, podría aprovecharse el tema y esto sería muy útil, durante una excursión veraniega a la costa o bien en el transcurso de una «colonia escolar» si tuviéramos la suerte de poder organizarla por las vacaciones veraniegas.¹⁸

La perspectiva de treball que advocaven, en especial, les «cursillistas» Mariana Monclús Charles i Montserrat Piñol Molla, és precisament la que va utilitzar el mestre batequista Patricio Redondo, quan exercia a Puigverd de Lleida a l'escola unitària del poble. Com hem vist, Redondo va treballar amb els seus alumnes, a partir de l'entorn de Puigverd i d'una excursió a Sitges, diferents formes que l'aigua pren a la natura, inclòs el mar. Ho va fer seguint el principi d'escola activa, i, al menys a partir del curs 1930-1931, en el

(13) Joaquima Villacampa Calderó, C07_DOC_0090, Idem.

(14) Ramon Recasens, C07_DOC_0045, Idem.

(15) Pedro Castejón París, C07_DOC_0023, Idem.

(16) Dolors Piera Llobera, C07_DOC_0074, Idem.

(17) Mariana Monclús Charles, C07_DOC_0056, Idem.

(18) Montserrat Piñol Molla, C07_DOC_0069, Idem.

marc de les tècniques freinetistes del text i el dibuix lliures, el diari escolar i la correspondència interescolar.

Una comparació entre les produccions dels alumnes de Redondo i les redaccions dels/de les «cursillistas» ens permeten explorar la possible connexió didàcticopedagògica entre, d'una banda, les tècniques freinetistes emprades pels mestres batequistes lleidatans (en aquest cas, Redondo) i, d'altra banda, les quartilles mencionades al Decret del 3 de juliol de 1931, que, com hem vist, definia les noves oposicions al magisteri: els «cursillos de selección profesional». En ambdós casos, tant les produccions dels/de les alumnes com les dels/de les «cursillistas» projecten la polifonia de veus dels educands de la promoció, que, situats al centre del procés d'aprenentatge, tenen l'oportunitat de produir, al final de l'input educatiu experimentat, un document textual i visual que inclou, una síntesi i una valoració crítica. En aquest document (ja sigui el quadern escolar manuscrit, el diari escolar imprès, o la quartilla), els educands articulen el seu desenvolupament cognitiu:

- descriuen i interactuen amb el context d'aprenentatge inicial que se'ls proposa:
 - a) l'entorn de Puigverd/l'excursió a Sitges;
 - b) la «lección modelo» de Tarragó;
- sintetitzen i consoliden la seva comprensió del contingut curricular del context d'aprenentatge en relació amb l'entorn:
 - a) «Nuestra provincia no tiene ningún lago»;
 - b) «el método analítico, procedimiento intuitivo gráfico y otras el discursivo en forma expositiva, variedad descriptiva»;
 - c) «Creemos, no obstante, que en una población de tipo agrícola como es la nuestra no es muy conveniente escoger un tema como el que nos ocupa como centro de interés».
- expressen i comparteixen amb la seva audiència, de forma dialògica i en harmonia amb la seva maduresa cognitiva i personal (i condicionats pel seu context educatiu i d'avaluació), les seves emocions, percepcions i inquietuds:
 - a) «Cuando salimos a las siete todos estamos enfadados porque es tarde para irnos a nadar»;
 - b) «Antes nos tirábamos a la balsa de las 'averías', que llamamos nosotros. Allí no corre el agua. Sin pensar nos íbamos muy adentro, y nos cansábamos. Y como nos cubre tanto no podíamos andar hacia la orilla»;
 - c) «el gran arte del maestro no consiste en hablar mucho sino en hacer hablar y discurrir para conducir a los niños a descubrir lo que se les quiera enseñar»;
 - d) «podría aprovecharse el tema y esto sería muy útil, durante una excursión veraniega a la costa o bien en el transcurso de una 'colonia escolar' si tuviéramos la suerte de poder organizarla por las vacaciones veraniegas»;
- aprenen de l'alteritat, en diàleg amb les persones que formen part del seu context educatiu: el mestre, nens/es d'altres escoles amb qui fan excursions comunes i es

cartegen, el formador, companys/nes «cursillistas», l'alumnat de l'escola on té lloc la «lección modelo»;

- connectant la seva subjectivitat amb la seva realitat personal i educativa, forgen la seva identitat com a educands, i, en el cas dels/de les «cursillistas», com a professionals, ja que molts comptaven amb anys d'experiència docent:
 - a) «Para aprender, el niño que aprende se pone sobre los brazos de otro y, luego hace fuerzas para nadar. Cuando el que le tiene sobre los brazos le deja solo, cae. [...] Las mujeres no quieren que vayamos. Mi madre me dice: – Algún día te vas ahogar [sic]! Y yo les contesto: – Es igual...! Es necesario saber nadar»;
 - b) «en una población de tipo agrícola como es la nuestra no es muy conveniente escoger un tema como el que nos ocupa como centro de interés»;
- projecten la seva creativitat (Imatges 2-22 i 25¹⁹;
- exercint la seva capacitat crítica, contribueixen al coneixement curricular/pedagògic:
 - a) «Por nuestro pueblo pasan dos arroyos. La femosa [sic] es un arroyo»;
 - b) «Si hubiera empleado la forma socrática hubiera hecho la lección mucho más práctica; empleando la forma discursiva se expone el maestro a hablar mucho, sin provecho de nadie y a prejuicio luego por cansarse al hablar»;
- situats al centre del seu propi procés d'aprenentatge i responsabilitzant-se d'aquest, transformen el protagonisme que se li atorga a la seva veu en capacitat per posar en qüestió la jerarquia i l'autoritat:
 - a) «Las mujeres no quieren que vayamos. Mi madre me dice: - Algún día te vas ahogar [sic]! Y yo les contesto: - Es igual...! Es necesario saber nadar»;
 - b) «ha hablado mucho el maestro y poco los niños».

Tal i com suggereix aquesta comparació, en aquest procés d'articulació del «jo» autobiogràfic en el marc d'un context d'aprenentatge on el mar esdevé un paisatge pedagògic, els/les alumnes/«cursillistas» desenvolupen el seu esdevenir com a aprenents i, en definitiva, com a ciutadans, membres de la seva comunitat. Aquestes dues formes d'esdevenir aprenents-ciutadans comparteixen certs elements de l'essència de la pedagogia de Freinet, com poden ser el protagonisme de l'educand/a en el procés d'aprenentatge; la seva participació proactiva; el seu entorn com a estímul d'aprenentatge; el text i el dibuix com a plataforma d'expressió individual; la síntesi com a mètode d'adquisició curricular; la interacció amb altres educands/es; així com la creativitat, l'esperit crític i la confiança en un/a mateix/a com a educand/a davant de la jerarquia.

En última instància, tal i com desitjava Freinet, i gràcies al treball de conservació d'uns i altres, amb aquests escrits autobiogràfics s'ha pogut preservar el procés d'aprenentatge

(19) Moltes de les 2.200 redaccions que formen els onze diaris escrits per cursillistas inclouen esquemes, dibuixos, il·lustracions i fins i tot caricatures.

dels/de les alumnes de Puigverd de Lleida i dels/de les «cursillistas» de l'Escola Normal de Lleida.

Conclusions

Els anys vint i trenta del segle xx van ser una època d'efervescència educativa a l'Estat espanyol. A la província de Lleida, aquest dinamisme educatiu va ser protagonitzat pel moviment Batec. Dins de l'eclecticisme metodològic que els caracteritzava, les tècniques del pedagog francès Célestin Freinet van ser especialment utilitzades. Partint d'aquest fenomen educatiu transfronterer, aquest article ha examinat la presència freinetista en l'àmbit de la formació i selecció de mestres, en concret, en el marc dels «cursillos de selección profesional». Per fer-ho, l'article ha plantejat una hipòtesi: les redaccions, de caire «autobiogràfic», que els/les «cursillistas» havien d'escriure, en format quartilla, al final de cada jornada de formació a l'Escola Normal de Lleida, estan intel·lectualment i pedagògicament vinculades al moviment batequista freinetista lleidatà. Per elucidar-la, s'han analitzat i comparat, mitjançant la temàtica del mar com a paisatge pedagògic, per una banda, els quaderns i diaris escolars produïts pels alumnes del mestre batequista freinetista Patricio Redondo, a Puigverd de Lleida, durant els cursos escolars 1924-1925, 1930-1931, 1931-1932 i, per altra banda, les redaccions escrites per «cursillistas» el 25 de febrer 1932, després d'haver observat la «lección modelo» del mestre batequista Alejandro Taragó. Aquesta anàlisi comparativa suggereix que existeixen similituds entre ambdós mètodes d'aprenentatge: situar l'aprenent al centre del procés d'aprenentatge i oferir-li l'oportunitat d'adquirir coneixements curriculars de forma proactiva i en connexió amb l'entorn i la seva realitat personal, d'expressar la seva individualitat, la seva creativitat i la seva maduresa cognitiva, així com d'exercir la seva capacitat crítica, i d'aportar-li un espai per forjar-se una identitat com a aprenent i membre de la societat.

Per tal de continuar elucidant la nostra hipòtesi, un dels nostres objectius és aprofundir en aquest paral·lelisme entre el context d'aprenentatge dels/de les alumnes dels/de les mestres batequistes i el que es va generar amb la lògica formativa dels «cursillos», en ambdós casos, prenent com a estudi de cas les terres de Ponent. Preguntes que ens plantejem en les pròximes publicacions que inclouran l'aspecte d'avaluació i de control institucional de les produccions dels/de les educands/es, la dimensió dialògica i interactiva dels contextos d'aprenentatge, així com la presència de les invariants pedagògiques en aquestes dues propostes de formació.

Referències

- Alcobé Biosca, J. (1977) «Técnicas Freinet en España». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 35, p. 8-12.
- Alcobé Biosca, J. (1979) «El Movimiento Freinet en España hasta 1939», a VVAA [Eds.] *La Escuela Moderna en España. Movimiento Cooperativo de Escuela Popular*. Bilbao, Zero-ZYX, p. 53-57.
- Alcobé Biosca, J. (1981) «El movimiento Freinet en España hasta 1939». *Colaboración. Movimiento Cooperativo de Escuela Popular*, núm. 31, p. 9-10.
- Alcobé Biosca, J. (1982) «Ramón Costa i Jou, un maestro de los años 30». *Colaboración. Movimiento Cooperativo de Escuela Popular*, 33, 31.

- Balesse, L. i Freinet, C. (1961) *La lecture par l'imprimerie à l'école*. Cannes, Éditions de l'École moderne française.
- Balesse, L. i Freinet, C. (1973) *La lectura en la escuela por medio de la imprenta*. Barcelona, Editorial Laia.
- Blat Gimeno, A. (1998) *Herminio Almendros Ibáñez: vida, época y obra*. Almansa, Ayuntamiento de Almansa.
- Ferrière, A. (1922) *L'école active*. Neuchâtel, Éditions Forum.
- Freinet, C. (1927) *L'Imprimerie à l'école*. Boulogne, Ferrary.
- Freinet, C. (1946) *L'École moderne française*. Paris, Ophrys.
- Freinet, C. (1956) *Les Méthodes naturelles dans la pédagogie moderne*. Paris, Bourrelrier.
- Freinet, C. (1967) *Le texte libre*. Cannes, Éditions de l'École moderne française.
- Freinet, C. (1967a) *Le journal scolaire*. Cannes, Éditions de l'École moderne française.
- Freinet, C. (1968-1969) *La méthode naturelle*. Neuchâtel, Delachaux & Niestlé.
- Freinet, C. (1977) *El diario escolar*. Barcelona, Editorial Laia.
- Freinet, C. (1978) *El texto libre*. Barcelona, Editorial Laia.
- Freinet, E. (1972) *Dibujos y pinturas de niños*. Barcelona, Editorial Laia.
- Fundació Càtedra Enric Soler i Godes [ed.] (2012) *Pàgines vives. Quaderns Freinet. Les revistes escolars de la Segona República*. Castelló, Publicacions de la Universitat de Castelló.
- Gaceta de Madrid*, 4 de juliol 1931.
- Gertrudix, S. (2008) *Josep Alcobé y la pedagogía Freinet*. Madrid, Grupo España.
- Hernández Díaz, J. M. (2012) «Freinet y la renovación pedagógica en España (1926-1939)», en Fundació Càtedra Enric Soler i Godes [ed.] *Pàgines vives. Quaderns Freinet. Les revistes escolars de la segona república*. Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat de Castelló, p. 27-44.
- Hernández Díaz, J. M. i Hernández Huerta, J. L. (2007) «Bosquejo histórico del Movimiento Freinet en España, 1926-1939». *Foro de Educación*, núm. 9, p. 169-202.
- Hernández Huerta, J. L. (2005) *La influencia de Freinet en España durante la década de 1930*. Salamanca, Globalia Ediciones Anthema.
- Hernández Huerta, J. L. (2012) *Freinet en España (1926-1939). Escuela popular, historia y pedagogía*. Valladolid, Castilla Ediciones.
- Imbernon, F. (2010) *Les invariants pedagògiques i la pedagogia Freinet. Cinquanta anys després*. Barcelona, Biblioteca de Guix.
- Jiménez Mier y Terán, F. (1996) *Freinet en España. La revista Colaboración*. Barcelona, EUB.
- Jiménez Mier y Terán, F. (2007) *Batec. Historia de vida de un grupo de maestros*. Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida.
- Jiménez Mier y Terán, F. (2011) *¡Viva la imprenta! Orígenes de la educación Freinet en España: libro de vida*. México, Tanteo.
- Jové, G. (2015) «Viatges escolars a través del temps a partir d'un quadern de rotació del mestre Pau Farrús». *Mascañçà: revista d'estudis del Pla d'Urgell*, núm. 6, p. 45-60.
- Martorell, M.; Marquès, S. i Agulló, M.C. (Eds.) (2019) *Pioneres. Història i compromís de les germanes Úriz Pi*. Barcelona, Pol·len edicions.

- Palou i Rubio, S. (2003) *El mestre Bover d'Avià i les tècniques Freinet*. Avià, Centre d'Estudis d'Avià.
- Ramos, A. (2015) *Mestres de la impremta. El moviment Freinet valencià (1931-1939)*. Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat de Castelló.
- Simon-Martin, M. i Jové, G. (2023) «El mar com a paisatge pedagògic? una "lección modelo" sobre el mar en el context dels cursillos de selecció de l'Escola Normal de Lleida (1932)». *Actes de XXV Jornades Internacionals d'Història de l'Educació*, «L'atracció pedagògica vers la mar durant el segle XX». Barcelona, 23, 24 i 25 de novembre de 2022, p. 115-123.
- Simon-Martin, M. i Jové, G. (2024) «Los «cursillos de selección profesional» en la Escuela Normal de Lleida (1932): una revisión historiográfica». *Historia y Memoria de la Educación*, núm. 19, p. 49-78.
- Soler i Mata, J. (2009) «L'itinerari formatiu i professional de Jesús Sanz Poch (1897-1936). Renovació pedagògica i compromís polític a Catalunya durant el primer terç del segle XX». *Educació i Història: Revista d'Història de l'Educació*, núm. 13, p. 9-47.
- Zurriaga, F. (1979) «El movimiento Freinet en España. Itinerario de la Escuela». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 54, p. 20-22.
- Zurriaga, F. (1979a) «La segunda época de la experiencia Freinet en España», a VVAA, *La Escuela Moderna en España. Movimiento Cooperativo de Escuela Popular*. Bilbao, Zero-ZYX, p. 76-112.
- Zurriaga, F. (2012) «Introducció: Els quaderns Freinet de la Segona República», a Fundació Càtedra Enric Soler i Godes [ed.] *Pàgines vives. Quaderns Freinet. Les revistes escolars de la segona república*. Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat de Castelló, p. 14-24.
- Zurriaga, F. (2021) *Herminio Almendros, un maestro de la II República*. València, Publicacions de la Universitat de Valencia.

The sea as a pedagogical landscape: Freinet, the Batec movement, and the 'cursillos de selección profesional' at Normal School of Lleida

Abstract: The pedagogical project of Célestin Freinet (1896–1966) intertwines a series of didactic practices that had a great impact among teachers from Lleida because, among other reasons, in their rural school context, they had to deal with a lack of material resources. These Freinetist techniques were introduced to Spain, to a large extent, from the province of Lleida, by Jesús Sanz Poch, Herminio Almendros and the Batec pedagogical renewal movement. This article studies Freinetist pedagogy in the field of teacher training and public examinations. In 1931, the Provisional Government of the Republic designed a new format for teacher examinations: the so-called «cursillos de selección profesional». The article examines the presence of Freinetist pedagogical principles in the materialization of the «cursillos» at Normal School of Lleida through the theme of the sea as a pedagogical landscape and does so in dialogue with the didactic practices of the Batec-teacher Patricio Redondo (1886–1967).

Keywords: Freinet, Batec movement, «cursillos de selección profesional», Jesús Sanz Poch, Herminio Almendros, Patricio Redondo, José de Tapia, Alejandro Tarragó

El mar como paisaje pedagógico: Freinet, el movimiento Batec, y los 'cursillos de selección profesional' en la Escuela Normal de Lleida

Resumen: La propuesta pedagógica de Célestin Freinet (1896-1966) entrelaza una serie de prácticas didácticas que tuvieron mucha repercusión entre maestros leridanos/as porque, entre otras razones, en su contexto de escuela rural, debían hacer frente a la carencia de recursos materiales. Estas técnicas freinetistas fueron introducidas en España, en gran medida, desde la provincia de Lleida, de la mano de Jesús Sanz Poch, Herminio Almendros y del movimiento de renovación pedagógica Batec. Este artículo estudia la pedagogía freinetista en el ámbito de la formación y selección de maestros. En 1931, el Gobierno provisional de la República diseñó un nuevo formato de oposiciones al magisterio: los «cursillos de selección profesional». El artículo examina la presencia de principios pedagógicos freinetistas en la materialización de los «cursillos» en la Escuela Normal de Lleida por medio de la temática del mar como paisaje pedagógico y lo hace en diálogo con las prácticas didácticas del maestro batequista Patricio Redondo (1886- 1967).

Palabras clave: Freinet, movimiento Batec, «cursillos de selección profesional», Jesús Sanz Poch, Herminio Almendros, Patricio Redondo, José de Tapia, Alejandro Tarragó

La mer comme paysage pédagogique: Freinet, le mouvement Batec et les 'cursillos de selección profesional' de l'École Normale de Lleida

Résumé: La proposition pédagogique de Célestin Freinet (1896-1966) entremêle une série de pratiques didactiques qui ont eu un grand impact auprès des enseignants de Lleida, du fait que, entre autres raisons, dans leur contexte scolaire rural, ils devaient faire face au manque de ressources matérielles. Ces techniques Freinet ont été introduites en Espagne, en grande partie, depuis la province de Lleida, par Jesús Sanz Poch, Herminio Almendros et le mouvement de renouveau pédagogique Batec. Cet article étudie la pédagogie de Freinet dans le domaine de la formation des enseignants et des concours publics en matière d'éducation. En 1931, le Gouvernement provisoire de la République conçoit un nouveau format de concours public pour les enseignants du primaire : les « cursillos de formación profesional ». L'article examine la présence des principes pédagogiques de Freinet dans la matérialisation de ces « cursillos » à l'École normale de Lleida à travers le thème de la mer comme paysage pédagogique, et ce en dialogue avec les pratiques didactiques du professeur du mouvement Batec, Patricio Redondo (1886-1967).

Mots-clés: Freinet, mouvement Batec, «cursillos de selección profesional», Jesús Sanz Poch, Herminio Almendros, Patricio Redondo, José de Tapia, Alejandro Tarragó